

І.В. Голубєва

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ХАРКОВА У 2008 р.

The article contains concise information about the results of protective archaeological excavations undertaken on the territory of dytynets (citadel, at 11, Kvitka-Osnovyanenko Street) and of posad (trading quarters, at 8, Klochkovska Street) of Kharkiv fortress, as well as at the discovered settlement of the 1st millennia AD in Novo-Chuykivska Street. For the first time, in the historic centre of the city a layer and structures with Ancient Rus and imported synchronous ceramics have been recorded.

В ході археологічних експертиз, які проводила ДП ОАСУ Слобідська археологічна служба, С.А. Задніков на ділянках за адресою вул. Клочківська, 8 та вул. Квітки-Основ'яненка виявив культурний шар другої половини XVII—XVIII ст. З архівних даних та картографічними методами дослідження встановлено, що ділянки розташовані відповідно на посаді та дитинці Харківської фортеці. У місцях за адресою вул. Ново-Чуйківська, провулки Перший та Другий Чуйківські в Київському р-ні м. Харкова у 2008 р. автором відкрито поселення I тис. За вказаними адресами протягом 2008 р. здійснювалися охоронні археологічні дослідження.

Верхні нашарування сучасного будівельного сміття в центрі міста було знято землерийною технікою замовників. Після розчищення території під розкоп роботи виконували співробітники ДП ОАСУ Слобідська археологічна служба, студенти історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та наймані робітники замовників.

Вул. Клочківська, 8. Ділянка, на якій досліджено культурний шар, становить 546 м². Стратиграфія: від рівня сучасної поверхні до глибини 0,50—2,0 м в різних місцях знайдено насипні нашарування, густо насичені уламками сучасного будівельного сміття, нижче залягають вологі чорні супіски з артефактами другої половини XVII—XVIII ст., що замінюються жовтим материковим піском у східній частині

ділянки та чорним торф'янистим ґрунтом у західній. Розкоп у багатьох місцях перерізаний сучасними перекопами, льохами, фундаментами споруд та мережею підземних комунікацій. Різний рівень та потужність нашарувань пояснюється розміщенням ділянки біля схилу правого корінного берега р. Лопань (рис. 1).

На неушкоджених частинах розкопу виявлено артефакти та чотири археологічних об'єкти (комплекси). Дослідження останніх ускладнювали ґрунтові води, тому їхні межі

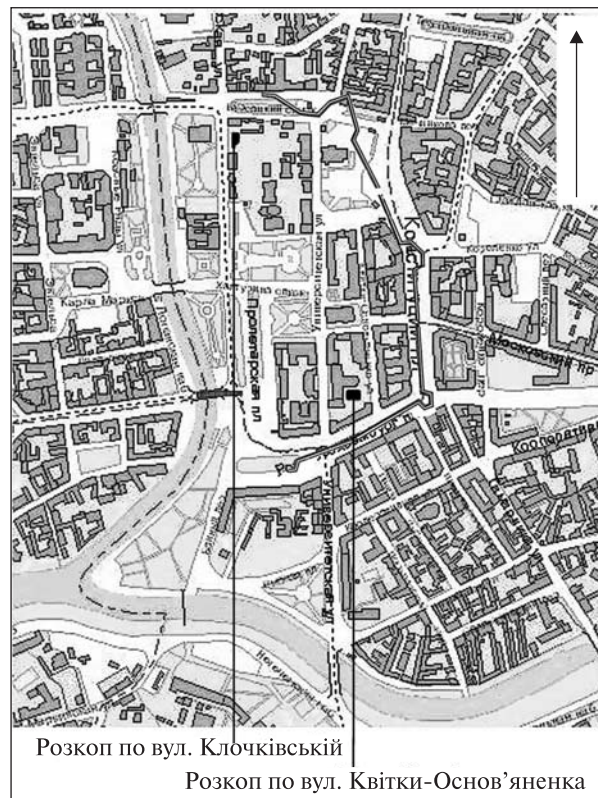

Рис. 1. Харків. Сучасна карта центральної частини міста з нанесенням меж фортеці 60-х років XVIII ст. та розкопів 2008 р.

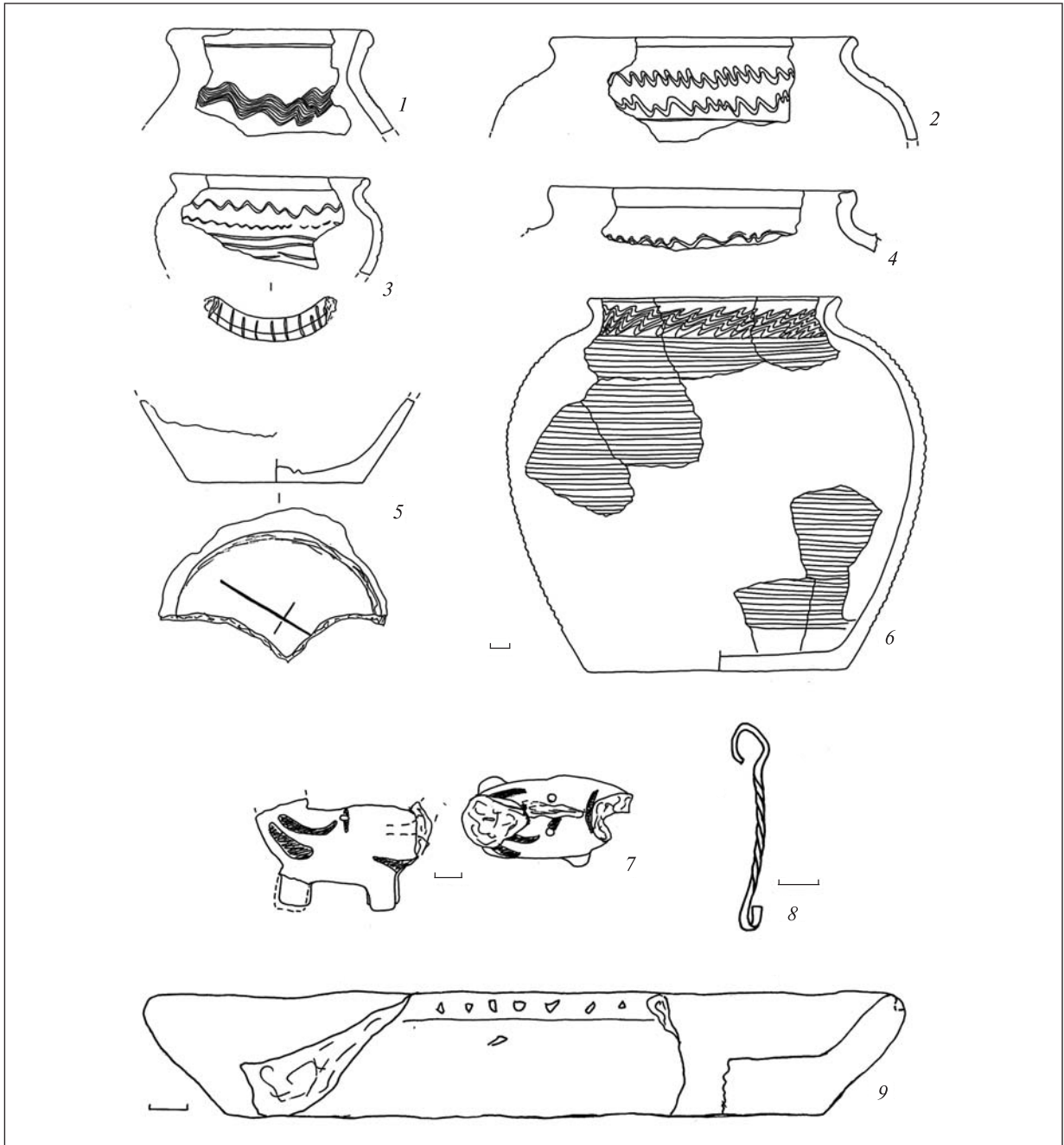

Рис. 2. Харків. Артефакти з розкопок 2008 р.: 1–6 — кераміка з розкопу по вул. Квітки-Основ'яненка; 7 — керамічна іграшка з розкопу по вул. Клочківській; 8 — мідний ланцюжок з розкопу по вул. Ново-Чуйківській; 9 — ліпна жаровня з розкопу по вул. Ново-Чуйківській

встановлено орієнтовно. Два з них (об'єкти 2 та 4) являли собою залишки господарських приміщень, об'єкт 3 виявився похованням коня. Увагу привертає об'єкт 1, що за розмірами, особливостями розміщення, заповнення й артефактами інтерпретується як житло другої половини XVII ст. В ньому зафіксовано розвал кахляної печі, уламки побутової кераміки, значну кількість кісток тварин та мідні лускоподібні копійки Олексія Михайловича. Об'єкт розташовувався нижче від рівня

грунтових вод, тому його форму та розміри не встановлено.

Після реставрації отримано кілька археологічно цілих кахлів з розвалу печі, що мають експозиційну цінність. Окремо слід вказати на поганий стан збереженості речей із заліза та міді, що в умовах вологих ґрунтів дійшли в еродованому вигляді.

Вул. Квітки-Основ'яненка. Досліджувалася ділянка на корінному березі біля злиття рік Харків та Лопань в історичному центрі міс-

та (рис. 1). Розкоп із загальною площею 450 м² закладено на вільній від забудови території. До рівня 1,5–1,7 м в різних місцях були насипні нашарування сучасного побутового та будівельного сміття, фундаменти споруд, нижче залягав попелястий чорноземний ґрунт з матеріалами другої половини XVII–XIX ст., під ним (1,9–2,1 м) чорний супіщаний ґрунт з уламками давньоруського посуду та кістками тварин, що повільно переходив у похований ґрунт (давня поверхня) і після 2,30 м змінювався жовтим материковим піском.

У межах культурних відкладень козацької доби виявлено окремі споруди, залишки гончарної побутової та архітектурно-декоративної кераміки, вироби з заліза та скла, монети різних номіналів, карбовані за Михайла Федоровича, Олексія Михайловича та Петра I, а також за Христини Августи та Сигізмунда III Вази. Серед останніх відзначимо колекцію монет Петра I, представлену різними типами: від дореформених срібних лускоподібних копійок до мідних монет західноєвропейського зразка. Привертає увагу мідний литий хрест другої половини XVII ст.

Важливим вважаємо виявлення супіщаного гумусованого культурного шару, насиченого уламками давньоруського посуду (рис. 2, 1–6). Про напівкочовий характер цього населення дозволяє говорити значний відсоток порізаних для приготування кісток диких тварин. Понад тим, виявлено відповідні археологічні об'єкти (господарські ями). На дні одного з них знайдено череп хлопчика, а також черепи вовків та кістяк кози в анатомічному стані (атрибуція В.Л. Бондаренка).

Вул. Нова-Чуйківська. Поселення Чуйківська розташоване на невеликому дюнному підвищен-

ні правого берега безіменного струмка, під самовільно влаштованими городами по вул. Ново-Чуйківській Київського р-ну. У вересні 2008 р. на ньому досліджено площу 140 м². Стратиграфія: від рівня сучасної поверхні до глибини від 0,3 м простягається орний чорноземний ґрунт з окремими уламками ліпного посуду, нижче (0,30–0,60 м) розміщуються чорні гумусовані ґрунти з уламками ліпного посуду, від 0,60 до 1,0 м залягає давній похований ґрунт, що змінюється помаранчево-жовтою материковою глиною.

В розкопі виявлено дрібні фрагменти ліпної кераміки, що нагадують зразки пеньківської культури, а також три об'єкти (комплекси). Останні являли собою заглиблені в материк господарські ями округлої в плані форми. Дві з них (1 і 3) містили фрагменти ліпного посуду, серед яких окремо слід відзначити профіль жаровні (рис. 2, 9) та уламок вінця скляного виробу.

Серед загалу знайдених артефактів привертають увагу бронзовий ланцюжок для культових підвісок (рис. 2, 8), уламок стінки амфори з ручкою та профілі глиняних ліпних жаровень з насічками по краю відігнутого бортика.

Внаслідок археологічних досліджень уперше зафіксовано культурний шар з уламками давньоруської та імпортової синхронної кераміки в історичному центрі Харкова, одержано нову інформацію про матеріальну культуру та побут мешканців Харківської фортеці другої половини XVII–XVIII ст., уточнено дані про історичну топографію давнього міста та отримано яскраві археологічно цілі артефакти, що можуть поповнити експозиції музеїв міста. Відкриття та початок дослідження поселення I тис. надає нову інформацію для вивчення заселення краю за доби раннього середньовіччя.

